

TRIDESETOGODIŠNJI RAT 1618.-1648.

Ursić, Toni

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:018859>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

TRIDESETOGODIŠNJI RAT 1618. – 1648.

TONI URSIĆ

Split, 2024.

Odsjek: Odsjek za povijest

Studij: Povijest

Predmet: Europska i svjetska povijest ranog novog vijeka

TRIDESETOGODIŠNJI RAT 1618. – 1648.

Student: Toni Ursić

Mentor: prof. dr. sc. Josip Vrandečić

Split, rujan 2024.

SADRŽAJ

1. Sažetak.....	1
2. Uvod.....	3
3. Uzrok Tridesetogodišnjeg rata.....	4
4. Prva faza: češko-falačko razdoblje rata 1618.-1623.	13
5. Druga faza: dansko razdoblje rata.....	15
6. Treće razdoblje rata: švedska faza.....	16
7. Četvrto razdoblje rata: francuska faza.....	17
8. Westfalski mir 1648.	19
9. Teritorijalne promjene.....	21
10. Sudjelovanje Hrvata.....	24
11. Ljudske žrtve.....	28
12. Nova vojna tehnologija i taktika.....	29
13. Zaključak.....	33
14. Bibliografija.....	34
<i>14.1. Popis literature.....</i>	<i>34</i>
<i>14.2. Mrežni izvori.....</i>	<i>34</i>
<i>14.3. Popis slika.....</i>	<i>35</i>

1. Sažetak

Završni rad pod naslovom "Tridesetogodišnji rat 1618. – 1648." detaljno istražuje jedan od najkrvavijih ratova u europskoj povijesti i kako je utjecao na društvene, političke i vjerske veze diljem kontinenta. Djelo obuhvaća brojna glavna poglavlja koja se bave razlozima sukoba, njegovim fazama, glavnim bitkama, međunarodnim savezima i mirovnim pregovorima te mogućim razgranavanjem rata. Čitatelj je uveden u kontekst raspada Svetog Rimskog Carstva u početnom poglavlju. Nakon što su pokušaji izgradnje apsolutističke vlasti propali, careva moć počivala je na lojalnosti vojvoda i prinčeva, što je dovelo do neizbježnih teoloških i političkih sukoba. Glavni vjerski sukobi koji su doveli do Augsburškog mira 1555., koji je kodificirao ideju cuius regio, eius religio, ali uz ograničenja koja su isključivala kalviniste, glavni su razlozi rata. Češko-falacijska, danska, švedska i francuska razdoblja četiri su glavna ratna razdoblja koja su obrađena u sljedećem poglavlju. Državna defenestracija 1618., kada su češki protestanti bacili carskog namjesnika kroz prozor da bi označili početak vojne borbe, je vrijeme kada je počela češka faza. Neuspjeh danskog kralja Christiana IV. da ojača protestantske snage karakterizirao je dansku fazu sukoba, dok je vojni angažman švedskog kralja Gustava II. Adolfa značajno promijenio odnos snaga tijekom švedske faze. Treći korak, francusko uplitanje, ozbiljno je izmorio zaraćene strane i naposljetku do sklapanja Vestfalskog mira 1648. U poglavlju o mirovnim pregovorima ističe se važnost Westfalskog mira, kojim je ne samo okončan Tridesetogodišnji rat, nego i uspostavljen suvremeni međunarodni pravni poredak i ravnoteža snaga u Europi. Osim što je priznavao suverenitet nacionalnih država, pakt je štitio pravo protestantskih manjina na slobodu vjere. Posebno se ističe angažman hrvatskih vojnika koji su se istaknuli kao pripadnici habsburške vojske i sudjelovali u gotovo svim borbama tijekom sukoba. Zbog nasilja za koje su ih optuživali njihova je uloga bila često osporavana, što je duboko utjecalo na europsku povijesnu percepciju. Ovaj rad zaključno pokazuje kako je, unatoč značajnim demografskim, političkim i gospodarskim gubicima koje je Tridesetogodišnji rat prouzročio Europi, on također pomogao u razvoju suvremenih nacija i novih oblika međunarodne suradnje.

Ključne riječi: Tridesetogodišnji rat, Sveto Rimsko Carstvo, katolici, protestanti, Habsburgovci, Westfalski mir, vjerski sukobi

Summary

The final thesis, titled "Thirty Years War 1618 – 1648." examines in-depth one of the bloodiest wars in European history and how it affected social, political, and religious ties throughout the continent. The work covers numerous main chapters dealing with the reasons of the conflict, its phases, major battles, international alliances and peace negotiations, and the eventual ramifications of the war. The reader is introduced to the context of the disintegration of the Holy Roman Empire in the opening chapter. After attempts to build absolutist power failed, the emperor's power rested on the loyalty of dukes and princes, which led to inevitable theological and political conflicts. The main religious conflicts that led to the 1555 Peace of Augsburg, which codified the idea of *cuius regio, eius religio*, but with limitations that excluded Calvinists, are the main reasons of the war. The Czecho-Falacian, Danish, Swedish, and French periods are the four main wartime periods covered in the following chapter. The State Defenestration in 1618, when Czech Protestants hurled the imperial governor out of a window to signal the start of military struggle, is when the Czech phase began. The failure of Danish King Christian IV to fortify the Protestant forces characterized the Danish phase of the conflict, whereas the military involvement of Swedish King Gustav II Adolf altered the balance of power significantly during the Swedish phase. The third step, the French involvement, severely tired the warring parties and ultimately to the settlement of the Peace of Westphalia in 1648. The importance of the Peace of Westphalia, which not only put an end to the Thirty Years' War but also established the contemporary international legal order and the balance of power in Europe, is emphasized in the chapter on peace negotiations. In addition to recognizing national states' sovereignty, the pact protected Protestant minorities' right to freedom of religion. The involvement of Croatian soldiers, who distinguished themselves as members of the Habsburg army and took part in nearly every combat of the conflict, is given particular prominence. Because of the violence they were accused of, their role was frequently contested, which profoundly affected European historical perception. This final paper conclusively shows how, despite the significant demographic, political, and economic losses that the Thirty Years' War caused for Europe, it also aided in the development of contemporary nations and new forms of international cooperation.

Keywords: Thirty Years' War, Holy Roman Empire, Catholics, Protestants, Habsburgs, Peace of Westphalia, religious conflicts

2. Uvod

Jedan od najkrvavijih i najzamršenijih ratova u europskoj povijesti, Tridesetogodišnji rat (1618. – 1648.) trajno je promijenio politički i vjerski krajolik kontinenta. Ovaj se rat brzo proširio iz unutarnjeg spora unutar Svetog Rimskog Carstva u međunarodnu borbu koja je zahvatila gotovo cijeli europski kontinent. Međutim, kako je vjerska netrpeljivost — koja je uglavnom bila između protestanata i katolika — postala tako masovni sukob? Je li prvenstveno vjera bila ta koja je izazvala sukob ili su teritorijalni i politički ciljevi pojedinih sila igrali glavnu ulogu? Koji su aspekti organizacije Svetog Rimskog Carstva omogućili da borba izmakne kontroli i kako je bila poremećena ravnoteža snaga u Europi u to vrijeme?

Od češkog ustanka do švedske i francuske intervencije, četiri glavne faze rata pokazale su se poprištem zamršenih međunarodnih interesa. Kako se lokalni spor mogao pretvoriti u glavnu političku borbu u Europi u sedamnaestom stoljeću, uplićući zemlje s različitim programima - poput Švedske i Francuske - u sukob? Je li se vodila teološka borba za moć ili je sukob bio sredstvo kojim su velike zemlje pokušale uspostaviti svoju hegemoniju nad Europom?

Značajka ovograta bila je prikazivanje hrvatskih vojnika kao brutalnih boraca. Koju su ulogu igrali u cjelokupnoj shemi ovog sukoba i kako su pomogli habsburškoj vojsci da pobijedi? Jesu li njihovi postupci imali smisla u kontekstu važećih ratnih propisa ili su nasjeli na dezinformacije?

U konačnici, pojavljuje se tema o tome kako je europska politička i društvena struktura promijenjena Westfalskim mirom, koji je stavio točku na ovaj rat. Je li moguće taj mir promatrati kao polazište suvremenih međunarodnih odnosa i nastanka suverenih nacionalnih država? Kako je Europa uspostavila novi poredak nakon desetljeća anarhije i razaranja?

3. Uzrok Tridesetogodišnjeg rata

Još od ranog srednjeg vijeka, Sveto Rimsko Carstvo nije niti u strukturalnom niti funkcionalnom smislu bilo jedinstveno. Careva je moć u mnogo čemu ovisila o odanosti velikih vojvoda, poput Frankonije, Švapske i Bavarske, a kako ni tada nije carska čast bila nasljedna, konsolidacija kraljevskog autoriteta kakvu su doživjele na prijelazu iz srednjeg u novi vijek jedna Francuska ili Španjolska, ovdje nije bila moguća. Pravno će takvo stanje ratificirati Zlatna bula iz 1356. godine, koja je *de iure* označila najvažnije kneževe i vojvode kao članove kolegija izbornika (elektora), čiji glas kandidat za cara mora osigurati kako bi bio izabran. Ovom kolegiju su, početkom 17. stoljeća, pripadale tri crkvene kneževine (principati) i tri svjetovne, nadbiskupi Kölna, Mainza i Trier, saski vojvoda, brandenburški markgrof, falčki knez te sedmi član, kraljevina Češka (povijesni naziv Bohemija), na čijem je čelu sve do nestanka Carstva, u svojstvu kralja, bio Habsburgovac.¹

Osim ovog izborničkog kolegija, bula je jamčila i visok stupan autonomije (*Landeshoheit*) ne samo ovih najkrupnijih predstavnika crkvenog i svjetovnog plemstva, nego i onih manjih. Pojedini humanistički pisci s kraja 16. i početka 17. stoljeća prilično su opsežno pisali o pitanju nadležnosti i ovlasti cara prema pravima i privilegijama plemstva. Tako je kalvinistički profesor Arumeus (najviše pravnih traktata o osobi cara i prirodi njegove vlasti kao i pravima pojedinih pokrajinskih staleža dolazilo je s protestantskih sveučilišta) razdvajao dvostruki suverenitet u Carstvu. Suverenitet staleža nazivao je *majestas realis* te ga smatrao najvišim unutar Carstva, dok je *majestas personalis* pripadao caru i bio podložan ovom prvom. Još je dalje u svojim teorijama otišao Philipp Chemnitz koji je tvrdio da je suverenitet Carstva bio posve u rukama staleža okupljenima u saboru (Diet), dok je car bio tek običan službenik koji je imao u djelo sprovesti njegove odluke.²

U praksi, usprkos nastojanjima da se to promijeni, car je u svim bitnim odlukama za državu, osobito kada se radilo o uvođenju novih poreza ili opremanju vojske, a u novije vrijeme i konfesionalnim pitanjima, morao tražiti suglasnost predstavničkog doma staleža,

¹<https://laurusleslaeana.com/2019/01/18/tridesetogodisnji-rat-pozadina-i-uzroci/>

² Isto

Reichstaga. Kao predstavničko tijelo njemačkog plemstva, ono je postojalo od ranije, no kao trodomno (izbornici, predstavnici kneževa i predstavnici gradova), zasjedalo je od 1489.³

Osim ovog glavnog, postojalo je i niz pokrajinskih Dieta, koje su odlučivale o upravi na lokalnoj razini i predstavljale dodatan izazov carskom apsolutizmu, posebno Habsburgovcima na njihovim nasljednim zemljama i u Češkoj. Tvrdoglavo čuvajući svoj suverenitet i posebnost, vladar je mogao dobiti njihovu podršku samo ukoliko je bio spreman na velike koncesije, jer u onome u čemu nisu vidjeli osobnu korist, staleži nisu htjeli financijski niti vojno sudjelovati. Dobar primjer toga je slučaj iz 1578. kada su donjoaustrijski staleži pristali na financiranje vojne granice u Hrvatskoj prema Osmanlijama tek kada je car pristao jamčiti vjerske slobode protestantima, ili onaj iz 1608. kada su isti ishodili od Matije slična jamstva kako bi ga podržali u sukobu s njegovim bratom, carem Rudolfom II., o čemu će još kasnije biti govora. Što se tiče pravosuđa, ono je bilo u rukama Reichskammergerichta, carskog ili vrhovnog suda ustanovljenog na zasjedanju Reichstaga 1495. i smještenog u Speyeru. Za ovaj sud su suce također birali staleži, dok je car imao pravo imenovati samo predsjedavajućeg. Reichskammergericht je već na izmaku 16. stoljeća postalo tako marginalno da su neki kneževi čak zabranili svojim podanicima da na njega šalju svoje pritužbe, već su se iznosile izravno pred Reichstagom. Poseban dvorski sud, Reichshofrat, bio je pod daleko većim utjecajem cara, pa ga je ovaj čak koristio da bi se miješao u predmete koji su obično bili pod jurisdikcijom Reichskammergerichta.⁴

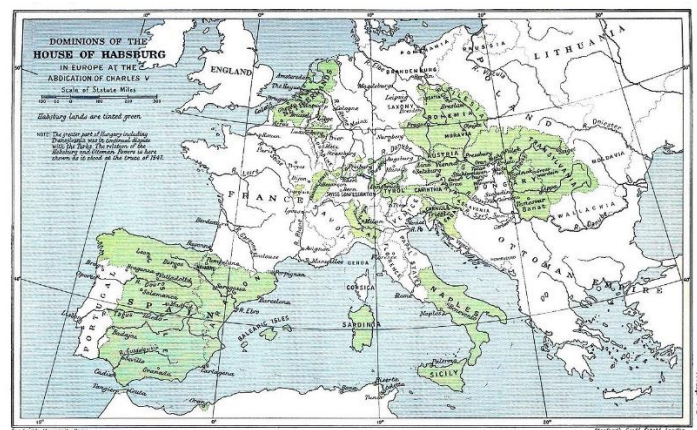
Regionalizam se jednako odražavao i na mobilizaciju u slučaju rata. Od početka 16. stoljeća vojska je opremana po distriktima (Kreise), koji su bili zastupljeni i svoje odluke donosili na zajedanjima Kreistaga, no i njihovo je funkcioniranje bilo otežano zbog teritorijalne razmrvljenosti (u Carstvu je bilo preko tisuću autonomnih ili polu-autonomnih političkih subjekata, od vojvodstava do minijaturnih posjeda carskih vitezova), ali i konfesionalnih razlika. U trenutku kada je za češkog kralja (za cara godinu dana kasnije) 1618. izabran Ferdinand II. (1578. – 1637.), Habsburgovci su se na tom položaju nalazili u neprekinutom nizu od 1438. godine. Zahvaljujući upornim i polaganim stjecanjem teritorija unutar Carstva, počevši od skromnih početaka u 13. stoljeću, najviše zahvaljujući lukrativnim

³Isto

⁴Isto

ženidbenim vezama, postali su uvjerljivo najmoćnija dinastija, s najvećim teritorijem i brojem podanika u odnosu na ostalo njemačko plemstvo.⁵

Do 1556. godine Habsburgovci su jedinstveno upravljali područjem koje je obuhvatalo Španjolsku, španjolsku Nizozemsku (današnju Belgiju, odnosno staru Burgundiju), posjede u sjevernoj Italiji, zemlje ugarske i češke krune te carsko dostojanstvo, iako je istočne posjede Karlo V. prepustio bratu Ferdinandu I. Kada se povukao s prijestolja, razdijelio je svoje nasljedstvo, pa se od tada razlikuju dvije grane Habsburgovaca, španjolski i austrijski. Karlov sin Phillip II. nastavio je vladati Španjolskom i njezinim drugim posjedima na kontinentu i kolonijama, dok je njegov stric Ferdinand postao car te vladao nasljednim zemljama, Ugarskom (kao ugarski i hrvatski kralj od 1526.) i Češkom. Ovo nije umanjilo njihovu moć, ali je odredilo daljnju sudbinu austrijskih Habsburgovaca, koja će, kako je povjesničar Charles Ingrao naziva, biti „janusovska“, usmjerena prema jačanju autoriteta u Carstvu, ali i apsolutizma u Austriji, Ugarskoj i Češkoj, gdje će već spominjane posebnosti, dodatno pojačane prodorom protestantizma, uskoro dovesti do političke krize.⁶

Slika 1. Habsburški posjedi 1547.

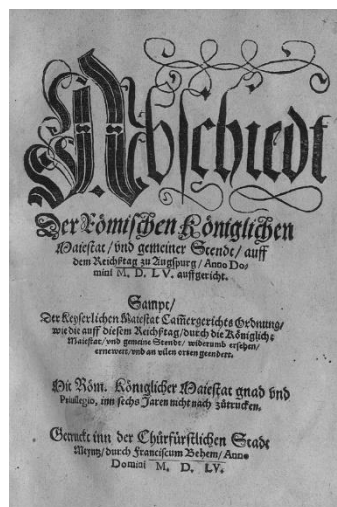
Povjesničar Peter Wilson zamjera kolegi Geoffrey Parkeru tvrdnju kako je sporazum u Augsburgu predstavljao tek privremeno rješenje i primirje, napominjući kako nakon njegovog sklapanja nije u Njemačkoj došlo do vjerskog sukoba pune 63 godine, usprkos njegovoj nedorečenosti i opasnosti da se vatra bespoštednih vjerskih obračuna u Francuskoj u drugoj polovici 16. stoljeća proširi u Njemačku. U svakom slučaju, taj mir i njegovi postulati, od kojih je valjda najpoznatiji onaj *cuius regio, eius religio*, kroz pola stoljeća su, barem

⁵Isto

⁶Isto

formalno, predstavljali slovo zakona na koje su se pozivali svi potpisnici, bez obzira na to koliko su pojedini carevi pokušavali reinterpretirati njegov duh ili ga u potpunosti zanijekati.⁷

Zadaća Augsburškog mir bila je održati status quo po pitanju regionalne pripadnosti određenoj konfesiji. Kao normativna godina (*anno normali*) uzeta je 1552., kada je sklopljen preliminarni ugovor u Passau, što je značilo da su svi oni koji su do te godine prešli na luteranstvo imali pravo to isto zadržati. Od te godine nadalje, u načelu, oblasni gospodar, knez ili vojvoda, imao je pravo nametnuti svoju religiju svojim podanicima. Međutim, to nije značilo da je svaki mogao mijenjati vjeroispovijest kako je želio (primjerice, vitezovima je to bilo zabranjeno, a gradovima je nametnuta fiksna kvota), kako bi se očuvala relativna katolička većina. Knezovima crkvenih pokrajina, nadbiskupim, koji bi se preobratile na protestantizam, ta je titula oduzimana. Sve ove odredbe vrijedile su za dvije ugovorne strane, katolike i luterane, no ne i za kalviniste, koji su generalno smatrani hereticima i nije ih se smatralo ravnopravnim subjektom. Međutim, ugovor se tijekom tog razdoblja nije mogao doslovno sprovesti, što zbog neminovne promjene vjerske strukture stanovništva nastalog uslijed širenja protestantizma, što zbog odlučnog pokreta protureformacije.⁸

Slika 2. Naslovna stranica mira u Augsburgu, 1555.

Ne samo da car, tradicionalni oslonac katoličanstva, nije uspijevao na širem teritoriju Carstva zaustaviti ovaj proces, već je i na svojim nasljednim zemljama morao pristajati na kompromis s protestantskim vođama. Do 1580., 90% plemstva Donje Austrije prešlo je na luteranstvo, dok je slično stanje bilo i u Gornjoj. Ustupke je zbog toga morao činiti već car

⁷Isto

⁸Isto

Maksimilijan II. (1564. – 1567.), u prvom redu zbog stalno prisutne osmanske opasnosti na ugarskoj i hrvatskoj granici. Ovaj popustljiv i tolerantan vladar ipak nije ostavio bolju situaciju svom daleko rigidnijem sinu, Rudolfu II. (1576. – 1578.), kojeg su staleži često i prijetnjom oružane sile morali primoravati na poštovanje njihovih prava. U prvim godinama svoje vladavine osobno je pokušavao rješavati probleme na obiteljskim posjedima, no do 1590. prestao se aktivno baviti vladanjem. Vladavinu pojedim pokrajinama od ranije je prepustio bratu Maksimilijanu i stricu Karlu II., a od 1594. prestao je nazočiti zasjedanju Reichstaga, uskoro se povukao u Prag, ostavivši brata Matiju da ga zastupa u glavnom gradu.⁹

Rudolfov stric, nadvojvoda Karlo II., koji je upravljao Unutarnjom Austrijom (Štajerska, Kranjska i Koruška), morao je popustiti pred protestantskim zahtjevima kako bi osigurao sredstva za izgradnju Vojne granice i izgradnje utvrde Karlovac 1579. Iako su već tada nadvojvode razmišljale o pooštavanju odnosa prema protestantima, ono će doći tek s Karlovom smrću i povratkom njegova sina, budućeg cara Ferdinanda II., sa studiranja na isusovačkom sveučilištu u Ingolstadt. Boravak na tom sveučilištu ostavio je jak utjecaj na Ferdinanda, te će on, okružen isusovačkim savjetnicima i podržan od strane bečkog biskupa Melchiora Khlesla, krenuti u snažnu protureformacijsku kampanju na svojim posjedima. 1599. osnovao je povjerenstvo sa zadaćom da zatvara luteranske ustanove i spaljuje njihove knjige, što je rezultiralo naglim odlaskom mnogih luteranskih obitelji.¹⁰

Situacija u zemljama ugarske i češke krune bilo je znatno drukčija. Gajeći nešto od husitske tradicije, češko je plemstvo odbijalo rekatolicizaciju i uspjelo im je da ih Rudolf II prizna kao posebnu vjersku zajednicu u Carstvu, *Confessio Bohemica*, da bi ga zauzvrat izabrali za svog kralja. Iako se Rudolf nikad nije pomirio s takvim stanjem, nije uspio istisnuti dominantan protestantski utjecaj u Češkoj. U zemljama ugarske krune, gdje je plemstvo u potpunosti prešlo na protestantizam (u najvećoj mjeri kalvinizam) i otvoreno se suprotstavilo carskom autoritetu u pobuni koju je predvodio Stjepan Bocskay 1604. godine, car je mogao podršku svojoj politici naći jedino u hrvatskim staležima, koji su na Saboru 1609. protestantizam proglasili nezakonitim na svojem teritoriju. Rudolfova nastojanja da preobrati Ugarsku na katolicizam nije zaustavila čak ni realna opasnost od toga da mu je preotmu pobunjenici ili Osmanlije, s kojima je bio u ratu od 1593.; u biti, njegov dodir s realnošću bio je sve slabiji, a napadi melankolije i ludila sve češći. Njegov brat Matija

⁹Isto

¹⁰Isto

iskoristio je situaciju kako bi sklopio mir 1606. s Bocskayem i sultanom, te zadobio njihovu podršku u svrgavanju svog brata. Zbog toga je Matija obećao nove jamce vjerske slobode češkim i ugarskim staležima, dodajući tako novi impuls dinastičkoj krizi koja je već dulje vrijeme bila na pomolu.¹¹

Prva ozbiljna vjerska kriza u Carstvu nakon potpisivanja Augsburškog mira, koja će dugo ostati u pamćenju njemačkih kneževa, bila je ona 1583., zbog Kölna. Nadbiskup je te godine prešao na protestantizam, no protivno odredbama ugovora, nije se odrekao položaja, u čemu su ga podržali falački knez i Nizozemska Republika, protiv njegove katoličke zamjene, podržane od Bavarske i Španjolske. Sukob je potrajao pet godina i predstavljao je ozbiljan presedan u dotadašnjim vjerskim odnosima, budući da je je legitimizirao vojnu intervenciju u rješavanju problema posjedovanja crkvene zemlje.¹²

Međutim, ono što je bilo znakovito za budućnost, jest što su se ovdje istaknule kneževine koje će svaka na svojoj strani voditi ključnu riječ u vjerskoj politici. Falački knez izbornik Friedrich III. (1515. – 1576.) prešao je 1560. na kalvinizam te počeo okupljati oko sebe protestantske snage. Prijestolnica Heidelberg postala je simbol reformatskih snaga u Carstvu, a ovakvu politiku nastavio je i njegov sin Ludwig te unuk Friedrich IV. (1592. – 1610.), koji je za guvernera Gornje Falačke postavio princa Christiana von Anhalt – Bernburga, poznatu i znamenitu vojnu figuru. Falački kneževi bili su uvjereni u široku papsku zavjeru protiv protestanata i tražili su saveznike ne samo u Njemačkoj, nego i u Engleskoj, Nizozemskoj i među hugenotima u Francuskoj. Od Engleske, gdje je bila prisutna moćna struja koja je zagovarala zaštitu protestantskih interesa na kontinentu, očekivalo se da pruži pomoć svojim istovjernicima. Imali su zajedničkog neprijatelja u Španjolskoj, čija je još uvijek značajna vojna sila ugrožavala interese njemačkih protestantskih kneževa, ali i Nizozemaca, koji su tek 1609. prvi put zaključili dugotrajnije, dvanaestogodišnje primirje.¹³

S druge strane, Bavarska je predstavljala glavni oslonac katoličkih snaga, posebno od kad je vojvoda postao Maksimilijan I. (1597. – 1651.). Prošavši isusovačku naobrazbu, vojvoda je bio vrlo pobožan i konzervativan, no sumnjičav i oprezan, posebno prema Habsburgovcima. Iako je u načelu bio za katolički savez, iskustva njegovog oca, vojvode Wilhelma, kojeg je sličan financijski upropastio, učinila su ga podozrivim, no nove vjerske

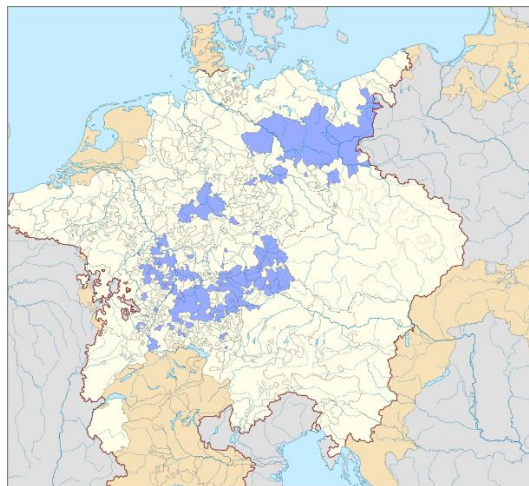
¹¹Isto

¹²Isto

¹³Isto

tenzije i krize koje su se pojavile već u početku njegove vladavine izbacile su ga u prvi plan katoličkog vojnog udruživanja.¹⁴

Donauwörth, grad na teritoriju bavarskog vojvode, ali slobodan kraljevski grad, prakticirao je vjersku toleranciju između katolika i protestanata. To se promijenilo 1606. godine, kad su katolici na dan Sv. Marka pokušali obaviti vjersku procesiju na gradskim ulicama. Luterani su ih napali i pretukli, otevši im relikvije i zastave s vjerskim motivima. Doznajući za incident, Rudolf je poslao carskog povjerenika u Donauwörth, koji bi osigurao da se procesija za Sv. Marka održi naredne godine. Međutim, svećenici i povjerenik ponovno su napadnuti od bijesne mase, našavši sklonište u jednom samostanu. Car je potom otvoreno naložio gradskim vlastima da omoguće katolicima slobodu vjeroispovijedanja te ovlastio Maksimilijana da se posluži silom ako bude potrebno da to osigura. Budući da se grad oglušio o Rudolfovu zapovijed, bavarski vojvoda je 17. prosinca ušao u grad s vojskom. Iako su protestantski susjedi prosvjedovali zbog ovakvog nasilja nad slobodnim gradom, Rudolf ne samo da nije popustio, nego je Donauwörth dao u posjed Maksimilijanu, koji je odmah u njemu zabranio protestantsko bogoštovlje. Zbog slučaja Donauwörtha i drugih kršenja svojih prava, brojni su njemački kneževi odbili 1608. nazočiti zajedanjima Reichstaga, što je trenutno paraliziralo najvažniju državnu instituciju i izazvalo dubok raskol. Falačkom su se knezu pridružili saski izbornik i vojvoda od Neuburga, a naporima Christiana von Anhalta, savezu će prići i Würtemberg, Ansbach, Kulmbach i Baden Durlach. 14. svibnja 1608. kod Nördlingena oni će službeno potpisati ugovor o savezu nazvanom Protestantska unija.¹⁵

Slika 3. Države članice Protestantske unije (ljubičasto) u Svetom Rimskom Carsvu

¹⁴Isto

¹⁵ Isto

Budući da je glavnu riječ u osnivanju saveza imao Anhalt, ona je bila stvorena kao odgovor na najnoviju, krizu nasljeđa, oko kneževine Kleves – Jülich – Berg, čiji je vojvoda, Johann Wilhelm, bio na samrti. Vojvodstvo je bilo gotovo jednako napučeno katolicima i luteranima, pa se postavilo pitanje tko će naslijediti vojvodu bez potomaka. Glavni pretendenti su bili luterani, Brandenburg i Neuburg, a budući da je graničilo s njihovim teritorijem, problem je bio od velike važnosti za Falačku i Anhaltu. Unija je pozvala i austrijske staleže da im se pridruže, no saski vojvoda odbio je poziv da u njoj preuzme vodstvo. Dugo očekivana smrt vojvode Johanna Wilhelma dogodila se 25. ožujka 1609. godine. Car Rudolf odredio je da nasljeđe ostane u rukama udovice dok on ne donese konačnu odluku o nasljeđivanju. Protestantski pretendenti nakon incidenta u Donauwörthu više nisu vjerovali u carevu pristranost, pa su odlučili sami preuzeti vlast. Rudolf je odgovorio slanjem vojske pod zapovjedništvom nadvojvode Leopolda. Ovaj potez nagnao je Anhaltu da ponovno pozove u pomoć Henrika IV., koji je bio ozbiljno zabrinut širenjem habsburškog utjecaja na Rajni i pripremao se na izravnu vojnu intervenciju. Spriječila ga je nenadana smrt 14. svibnja 1610., kad je pao kao žrtva atentata. Kriza je riješena u jesen iste godine, kad su šarolike postrojbe Francuza, Nizozemaca, Engleza i Unije prisilile Leopolda na predaju. Anhaltov osobni uspjeh bilo je bračno združivanje mladog falačkog kneza Friedricha V. i kćeri engleskog kralja, koga je smrt Henrika IV. nagnala da promijeni mišljenje o Uniji, u proljeće 1611. godine.¹⁶

Na osnivanje Unije katolici su odgovorili već godinu dana kasnije. Bavarski vojvoda Maksimilijan stao je na čelo saveza pod nazivom Katolička liga, čiji je osnivački dokument potpisan 10. srpnja 1609. u Münchenu. Vojvoda je pristao na takav korak tek pošto su ostali potpisnici, nadvojvoda Leopold, biskupi Würzburga, Augsburga, Regensburga i Constanze, opat Kemptena i prior Ellwangena, pristali s njim podijeliti financijski teret uzdržavanja vojnog saveza. Ligi su se uskoro pridružili biskupije Speyer, Worms i Bamberg, te tri crkvena izbornika. Iako se liga nije neposredno angažirala u rješavanju Kleves – Jülich – Berg krize, ista je pretvorila saskog izbornika Johanna Georga u neprijatelja Unije. Kriza je riješena 1614. ugovorom u Xantenu, kojim je vojvodstvo razdijeljeno između Pfalz-Neuburga i Brandenburga. U međuvremenu, dinastička kriza u kući Habsburg počela je izazivati daleko veće zanimanje oba saveza, koji su u njoj vidjeli priliku za povećanje svog utjecaja.¹⁷

¹⁶ Isto

¹⁷ Isto

Druga praška defenestracija, koju se smatra početkom krvavog Tridesetogodišnjeg rata u Europi, dogodila se 23. svibnja 1618. godine. Pojam *defenestracije* označava izbacivanje kroz prozor, a spomenuti je događaj bio već drugi takve vrste u povijesti Praga (Prva praška defenestracija dogodila se 1419. i označila je početak Husitskih ratova). Pri Drugoj praškoj defenestraciji kroz prozor kraljevskog dvorca Hradčaniu Pragu izbačeni su katolički velikaši grof Vilém Slavata i grof Jaroslav Bořita z Martinic te tajnik Filip Fabricius.¹⁸

Naime, češki protestantski velikaši pobunili su se nakon izbora vjerski netolerantnog habsburškog nadvojvode Ferdinanda II. za kralja Češke 1617. godine. Njihovi strahovi pokazali su se opravdanima jer su katolički službenici ubrzo zapovijedili da protestanti prestanu gradnju svojih crkvi u zemlji. Protestanti su tvrdili da je Češka carska, a ne katolička zemlja i smatrali su to narušavanjem slobode vjeroispovjesti, koju je zajamčio posebnim pismenim ukazom car Rudolf II. 1609. godine. Usto smatrali su da će novi kralj kao vatreni katolik povući sva protestantska prava kada postane car.¹⁹

Nezadovoljstvo je kulminiralo kada su dva navedena katolička velikaša, po Ferdinandovom nalogu, počeli zatvarati protestantske crkve i kapelice. Na skupštini u Hradčanima došlo je do žestoke svađe nakon čega je katolički trojac izbačen kroz prozor. Prozor s kojeg je izvedena defenestracija i danas se može vidjeti u kraljevskom dvorcu u Pragu, a nalazi se oko 20 metara od površine zemlje. Unatoč takvoj visini, samo je spomenuti grof Slavata bio teže ozlijeđen, dok su ostala dvojica prošla s lakšim ozljedama. Prema protestantskoj propagandi spomenuta trojica preživjela su zahvaljujući padu u hrpu gnoja. Tridesetogodišnji rat, koji je između katolika i protestanata izbio nakon te defenestracije proizveo je milijune žrtava, tako da su neka područja Njemačke i Češke gotovo opustjela.²⁰

¹⁸<https://povijest.hr/nadanasnjidan/izbacivanje-grofova-kroz-prozor-1618/>

¹⁹ Isto

²⁰ Isto

4. Prva faza: češko-falačko razdoblje rata 1618.-1623.

Česi su 1618. prikupili oko 40 000 vojnika i opsjeli carske garnizone u Plzeňu i Českim Budějovicama. Iste godine carske snage prodrle su u Moravsku i u Češku do Praga, ali su se morale povući. Iduće godine snage Protestantske unije zaposjele su cijelu Češku, Moravsku i Šlesku, doprle do Beča i cara Ferdinanda II. lišile češ. prijestolja, a za kralja izabrale falačkog izbornoga kneza Fridrika V. Na to je Katolička liga s 20 000 španj. vojnika pod zapovjedništvom J. T. Tillyja i bavarskog izbornoga kneza Maksimilijana I. Velikog priskočila u pomoć caru. Nakon pobjede na Bíloj hori (8. XI. 1620) carske snage osvojile su Prag, Češku, Moravsku i Šlesku te otpočele teške progone protestanata i vođa ustanka.²¹

Slika 4. Bitka na Biloj hori 1620.

Nakon bitke na lokaciji Bila hora staleška se buna polako raspadala. Neki od njezinih promicatelja smjesta su utekli iz zemlje s Friedrichom od Palatinata, drugi su tražili milost, Moravska, Lužice i Šleska su kapitulirale. Češki plemići molili su zagovor Maksimilijana Bavarskog, koji je otpočeka obećavao pomoć. On je doista nagovarao Ferdinanda II. na nenasilan pristup, ali njegova osobna radost zbog pobjede vidljiva je iz pisma papi: „Svemogući je Gospodin s ljubavlju odozgo pogledao na svoju crkvu, nadvladao njezine neprijatelje te uništio njihovu moć. Bio sam prisutan i sudjelovao u boju, ali samo je Bog

²¹<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62253>

pobijedio i njemu pripada sva slava. Bismo li bili vrijedni njegove milosti kad bismo se kukavički sažalili nad poraženima?“²²

Snažniji otpor pružale su jedino posade generala Mansfelda u južnoj i zapadnoj Češkoj, au prvoj polovici 1621. protuakciju je pripremao šleski knez Johann Georg von Jagerndorf u suradnji sa sedmogradskim vojvodom Gaborom Bethlenom. Prkosno staleško izaslanstvo je od jeseni 1620. u emigraciji velike nade polagalo u Nizozemsku, koja se i sama osjećala ugroženom porastom moći Ferdinanda II. u srednjoj Europi te slijedom toga očekivala i agresivnije djelovanje španjolskih Habsburgovaca. Nizozemska se pomoć međutim nije ostvarila, druge saveznike nije bilo moguće naći, pohod Krnovskyja završio je neuspjehom, a Bethlen je 1622. u Mikulovu s carem potpisao primirje. Svibnja 1622. predala se pak i posljednja Mansfeldova posada, na Zvikovu. Rat se iz Češke i Moravske preselio na teritorij carstva, gdje je Friedrich uskoro izgubio sve svoje pozicije u Gornjem i Donjem Palatinatu, da bi na carskom saboru, koji je zapravo izvršio Ferdinandovu volju, bio lišen i kurfurstskog dostojanstva, kojeg se tajnim dogovorom dočepao odani katolik Maksimilijan Bavarski.²³

Poraz na bojištu Bila hora i neuspjeh staleške oporbe prije svega su pogodili njezine vođe. Car je osnovao izvanredni sud na čelu s knezom Karlom od Lichtenštajna, izrađen je popis sudionika „gnjusne bune“ te su svi njezini vođe koji su napustili zemlju u odsutnosti osuđeni na „gubitak života, časti i imanja“. Ostali, posebno članovi direktorija koji nisu stigli pobjeći, utamničeni su. Četrdeset trojica od njih osuđeni su na najvišu kaznu, 21. lipnja 1621. na praškom trgu Staromestske namesti pogubljena su dvadesetsedmorica (trojica pripadnika gospodskog staleža, sedmorica vitezova i sedamnaestorica građana). Cijelom nizu drugih sudionika bune imanja su konfiscirana. Zaplijenjene gospoštije uglavnom su dobili odani katolički plemići i strani velikaši.²⁴

Pobožni Ferdinand II. je po potpisivanju smrtnih presuda hodočastio u poznato austrijsko svetište Mariazell, gdje se pomolio za spas duše, i u spomen na svoju pobjedu tamošnji marijanski kip ukrasio zlatnom krunom.²⁵

²² Isto

²³ Isto

²⁴ Isto

²⁵ Isto

5. Druga faza: dansko razdoblje rata

Uspjesi austrijskih Habsburgovaca i katoličke lige izazvali su nemir u protestantskom taboru. Godine 1624. Nizozemska i Engleska dogovorile su zajedničko djelovanje. Ratoborni švedski kralj Gustav II. Adolf također se odlučio pridružiti protiv Habsburgovaca, no njegove su nakane naišle na otpor danskog vladara Kristijana IV. Konačno je, nakon složenih pregovora, u Hagu 1625. stvorena protuhabsburška koalicija, u koju su ušli Engleska, Nizozemska, Danska i donjosaski kneževi. Koalicija je dobila potporu Francuske, Sedmogradske i Osmanskog Carstva.²⁶

Uto je A. Wallenstein organizirao za cara vojsku od 30 000 vojnika, među kojima je bilo i vojnika iz hrvatske Vojne krajine (laka konjica pod zapovjedništvom G. L. E. Isolanija). S njom je 1626. prodro u Sasku i potukao protestantsku vojsku pod zapovjedništvom E. Mansfelda kraj Dessaua. Ubrzo potom carske su postrojbe potukle dansko-norveškoga kralja kraj mjesta Lutter am Barenberge (zbog toga su Brandenburg i Braunschweig otpali od saveza protestantskih knezova), a već 1627. ponovno kraj Augsburga. Dotle se Wallensteinova vojska povećala na 100 000 ljudi, pa je zaposjela Pomorje i Mecklenburg, a glavnina je prodrla na Jylland i prisilila dansko-norveškoga kralja da se povuče na danske otoke. Carske su snage tijekom 1627. zauzele cijelu sjevernu obalu Njemačke osim Szczecina i Stralsunda. Uskoro je dansko-norveški kralj pristao na mir u Lübecku 12. V. 1629.²⁷

Ferdinand II. izdaje tada svoj glasoviti edikt o restituciji (1629.), kojim poništava najveći dio sekularizacije izvršenih nakon 1555. kao povrede „crkvene rezerve“. Poput Karla V. nakon bitke kod Muhlberga, car se odmah surovo obračunava s teritorijalnim slobodama: on svrgava vojvodu od Mecklenburga, koji je pomogao danskom osvajaču, i daje njegovo vojvodstvo Wallensteinu, kojega je istodobno zadužio da stvori carsku flotu na Sjevernom moru. Ali, kao i 1625., Ferdinandova pobjeda donosi mu nove neprijatelje.²⁸

²⁶ Isto

²⁷ Isto

²⁸ Noel, Jean-Francois. *Sveto Rimsko Carstvo*. Zagreb: Brabat, 1998., str. 82.

6. Treće razdoblje rata: švedska faza

Uznemiren pojavom Habsburgovaca na Baltiku, a potican od Francuske, švedski kralj Gustav II. Adolf stavio se na stranu njemačkih protestanata. Švedske snage, oko 15 000 vojnika, iskrcale su se 1630. na ušću Odre i zauzele Szczecin, kada je car Ferdinand II. otpustio Wallensteina i raspustio veći dio njegove vojske. Carske snage pod J. T. Tillyjem iduće su godine zauzele i spalile Magdeburg, ali su od Šveđana bile potučene kraj Breitenfelda i izgubile Leipzig. Gustav II. Adolf prodro je do Rajne, zauzeo Mainz i zaposjeo Alsace. Zbog toga su početkom 1632. katolički rajnski knezovi otpali od cara, španjolske postrojbe povukle su se u Nizozemsku, a Francuzi okupirali Trier i Koblenz. Kad je Gustav II. Adolf prodro u Bavarsku, odlučujuće je porazio carske snage; tom prigodom Tilly je bio smrtno ranjen. U takvoj situaciji car je Wallensteina ponovno odredio za vrhovnog zapovjednika i dao mu punomoć za vrbovanje vojske. On je za kratko vrijeme sakupio 40 000 vojnika. Ubrzo je zauzeo Prag, prodro u Sasku i osvojio Leipzig. Međutim, doživio je poraz od Šveđana kraj Lützena. Iako je tom prilikom poginuo Gustav II. Adolf, Švedska je nastavila rat. God. 1633. vodile su se borbe u južnoj Njemačkoj, Vestfaliji i Češkoj. Iduće godine Wallensteina su ubili vlastiti ljudi. Novi vrhovni zapovjednik carske vojske, nadvojvoda Ferdinand, odlučno je potukao Šveđane kraj Nördlingena 1634. i zatim zauzeo Baden i Württemberg. Ti uspjesi prisilili su veći dio protestantskih knezova da 1635. sklope s carem mir u Pragu.²⁹

²⁹<https://www.enciklopedija.hr/clanak/tridesetogodisnji-rat>

7. Četvrto razdoblje rata: francuska faza

Protestantski knezovi južne Njemačke nisu prihvatili mir u Pragu pa su se obratili Francuskoj za pomoć. U savezu sa Švedskom tada se i Francuska uplela u rat koji je zahvatio golema područja između Baltika, Češke, Francuske i Atlantika. Borbe su se vodile u Porajnju, Moravskoj, Češkoj, Austriji i Danskoj. U nizu sudara i bitaka bile su potučene carske snage, ali sve to nije dovelo do pobjede. Međutim, dok su Francuska i Švedska imale prednost, jer su bile izvan dometa ratnoga pustošenja, habsburške i druge zaraćene kat. zemlje bile su na izmaku snaga. Napokon su bile prisiljene potpisati Westfalski mir (24. X. 1648), koji je značio slom katoličke reakcije, slabljenje carstva i otvaranje putova za uspostavu nacionalnih država u Europi. Iz toga je rata Njemačka izišla s gotovo dvaput manje stanovnika (od približno 20 do 25 milijuna stanovnika prije rata na 10 do 15 milijuna stanovnika nakon rata), potpuno gospodarski upropaštena te kao drugorazredna europska država.³⁰

S područja banske Hrvatske i Vojne krajine – poznati pod općim imenom *Krovnaten*, *Krabaten* – sudjelovali su na strani carske vojske Hrvati, najčešće kao laki konjanici. Istaknuli su se 1619. u bitki kraj mjesta Záblatí u Češkoj, 1623. preplivali su na konjima rijeku Neckar i upali u Heidelberg, s Wallensteinom sudjelovali su u borbama za Mecklenburg, borbama na otoku Rügenu i u opsadi Stralsunda, za opsade Magdeburga 1631. preplivali su na konjima Labu i prvi prodrli u grad. Istaknuli su se i u bitkama kraj Breitenfelda i Lützena (pripisuje im se ubojstvo kralja Gustava II. Adolfa), a osobito kraj Nördlingena, sudjelovali su u borbama pod Metzom, u prodorima u Burgundiju, Nizozemsku i Pikardiju. God. 1636. prodrli su do St. Denisa blizu Pariza, a 1639. u Sasku. U Tridesetogodišnjem ratu sudjelovao je 1642–43. i ban Nikola Zrinski s 3000 konjanika, a 1646. Ivan III. Drašković s banskom vojskom.³¹

Šveđani su poslali drugesnage pod von Königsmarckom da napadnu Prag, zauzevši dvorac i četvrt Malá Strana u srpnju. Glavni cilj je bio osvojiti što više plijena prije završetka rata; nisu uspjeli zauzeti Stari grad, ali su zarobili Carsku knjižnicu, zajedno s blagom uključujući Codex Gigas, koji se sada nalazi u Stockholmu. Kada je španjolska ofenziva u Flandriji

³⁰ Isto

³¹ Isto

završila porazom kod Lensa u kolovozu 1648., Ferdinand je konačno dogovorio uvjete i 24. listopada potpisao je mirovne ugovore s Francuskom i Švedskom, čime je okončan rat.³²

³²Wedgwood, C.V. (1938). *The Thirty Years War*. New York Review of Books, 1938., str. 501.

8. Westfalski mir 1648.

Vestfalski mir označava sve mirovne ugovore o kojima se pregovaralo i koje se sklopilo u gradovima Münsteru i Osnabrücku 1648. Označili su kraj Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.) u kojem su sudjelovale sve europske velesile i koji nije bio samo sukob među državama, nego i među vjerama. Usto, ugovorom je zaključen i nizozemski rat za neovisnost od Španjolske (1568. – 1648.). Vestfalski mir bio je ključan događaj za razvoj države i međunarodnog prava. Načela koja su u njemu uspostavljena još uvijek su na snazi te su jasno oblikovala poredak današnje Europe. Europska državna zajednica proizišla je upravo iz Tridesetogodišnjeg rata, a Westfaliskim mirom je uspostavljena neka vrsta osnovnog načela, polazišta za *ius publicum europeum*, europskog međunarodnog prava.³³

Kranje zabrinjavajući bio je utjecaj iz inozemstva, pri čemu su Švedska i Danska mogle osloniti na zastupnička mjesta i glasove u državnom saboru glede njihovih sjevernonjemačkih posjeda, dok se Francuska oslanjala na svoju stvarnu političku moć.³⁴

Glede beznadne situacije u carskom savezu, car je smatrao da se njegov položaj može ojačati s pomoću velike snage nasljednih zemalja. Tu je Westfalski mir potvrdio odluke iz godine 1620. i 1627.: pobjedu apsolutizma i katoličanstva. Prelazak sa staleške u apsolutistički oblik države pokazao se već u tome što su sada zemaljsko-kneževske institucije s carskim činovničkim staležom (činovništvom) postale presudne u upravi i provedbi zemaljsko-kneževskih odluka. Zemaljski su sabori posjedovali još samo pravo odobravanja poreza. Prava kneževske „slobode“ koliko god su slabila carsku moć, u Austriji, čiji je zemaljski knez bio car, utjecala su na jačanje habsburškog položaja.³⁵

Ponovno je uspostavljeno jedinstvo vjeroispovijesti. Iznimke su postojale u dijelovima Šleske, za plemstvo u Donjoj Austriji i za Ugarsku.³⁶

³³<https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-label/european-heritage-label-sites/munster-and-osnabruck-sites-of-the-peace-of-westphalia-germany>

³⁴Zollner, Erich; Schussel Therese. *Povijest Austrije*. Zagreb: Brabat, 1997., str. 155.

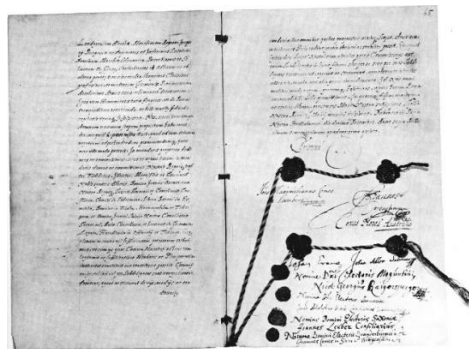
³⁵ Isto., str. 155.-156.

³⁶ Isto., str. 156.

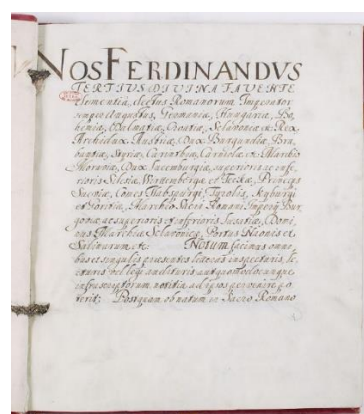
Stalna vojska (a ne carsko pozivanje na vojsku) bila je stalno pripravljena borbu i od sada je činila stvarnu carsku vojnu silu.³⁷

Dakle, dinastička moć Habsburgovaca za razliku od njihova položaja u Carstvu, bila je zbog različitih razloga mnogo jača. Započela se više cijeniti austrijska ideja o državi nego ideja o Carstvu. Tako je Westfalski mir donio preokret u austrijskoj povijesti.³⁸

Bijaše to kraj vjerskih ratova u Europi (i to je bio jedan od razloga radi kojih se papa žestoko usprotivio sporazumu); to bijaše posljednji put da je europskim državama glavna briga sporazuma bila vjerska budućnost njihovih naroda.³⁹

Slika 6. Mir u Osnabrücku 1648.

³⁷ Isto., str. 156.

³⁸ Isto., str. 156.

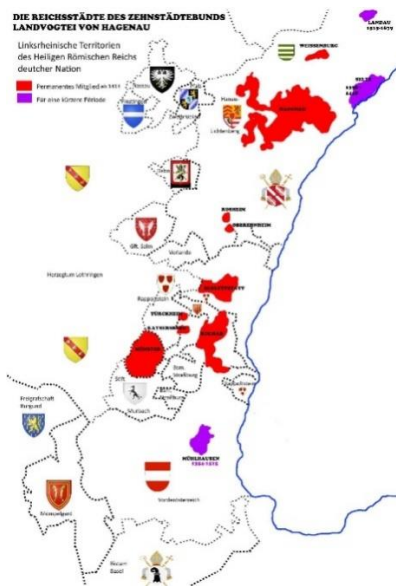
³⁹ Roberts J. M. *Povijest Europe*. Treća knjiga: Početak moderne povijesti 1500. – 1800. Zagreb: Agram, 2002., str. 219.

Slika 7. Mir u Münsteru 1648.

9. Teritorijalne promjene

Francuska je pripojila Sundgau i Décapole tj. deset slobodnih carskih gradova Elzasa.⁴⁰

⁴⁰Croxton, Derek.. *The Last Christian Peace: The Congress of Westphalia as A Baroque Event*. Palgrave Macmillan, 2013., str 225. - 226.

Slika 8. Décapole Elzasa

Švedska dobiva Wismar, Wollin, Zapadnu Pomeraniju i Bremen-Verden Brandenburg-Pruska dobiva Istočnu Pomeraniju.⁴¹

Slika 9. Zapadna Pomeranija

Stara Švicarska Konfederacija stekla je nezavisnost od Svetog Rimskog Carstva, a Ujedinjena Republika Sedam Nizozemski od Španjolske.

⁴¹Heitz, Gerhard; Rischer, Henning. *Geschichte in Daten. Mecklenburg-Vorpommern; History in data; Mecklenburg-Western Pomerania*, 1995., str 232.

Slika 10. Sveto Rimsko Carstvo nakon Westfalskog mira 1648.

10. Sudjelovanje Hrvata

Unatoč njihovoj važnosti, uloga hrvatskih postrojbi u Tridesetogodišnjem ratu vrlo je slabo istražena. Pitanje podrijetla hrvatskih vojnika pa i časnika, njihove biografije i ratni putovi, sociopolitički status i službe unutar Hrvatsko-Slavonskoga, odnosno Ugarskoga Kraljevstva, broj unovačenih vojnika s hrvatskoga prostora, narodnosni sastav hrvatskih postrojbi, problematika prenatraglašenih optužaba za bestijalnost upućenih „Hrvatima”, samo su neke teme koje još nisu adekvatno rasvijetljene ili su pak sasvim neistražene. Jednako tako, u domaćoj historiografiji, s iznimkom nekih područja i tema, 17. stoljeće relativno je slabo istraženo, pa još nije poznato kakve su zapravo bile sociopolitičke, ekonomske, demografske i druge posljedice rata za Hrvatsko-Slavonsko Kraljevstvo, kao dio zemalja Krune sv. Stjepana s habsburškim kraljem kao vladarom.⁴²

Hrvatski vojnici ratovali su zaista na praktički svim bojištima Tridesetogodišnjeg rata – od Baltika do Bavarske, od sjeverne Italije do današnje Nizozemske, od ugarskog ratišta do sjeveroistočne Francuske, pa čak i do predgrađa Pariza. Ipak, treba istaknuti kako su u borbama protiv ugarskih pobunjenika, inače osmanskih saveznika, 1619, 1620-ih te 1640-ih, postrojbe Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva sudjelovale masovno, ali unutar važećega institucionalnog okvira Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Jednako tako, krajišnici iz Slavonske, Hrvatske i Primorske krajine masovno su participirali u tim sukobima unutar specifičnoga krajiškoga institucionalnog okvira. U vojnim postrojbama koje su se pak borile u Carstvu, odnosno diljem europskoga kontinenta, oni su uglavnom neka vrsta najamnika, iako je bez dodatnih istraživanja zasad teško precizno elaborirati njihov status, odnosno da li ih se može ili ne, svrstavati u kategoriju plaćenika. No u obama slučajevima sudjelovali su vojnici s područja cijelog Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva, uključujući i krajiški prostor, bez obzira na etnokonfesionalnu pripadnost.⁴³

Kada je riječ o ratovanju izvan Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, koje je započelo vrlo brzo nakon završetka Uskočkog rata (1615–1617), broj hrvatskih vojnika eksponencijalno je rastao. Čini se kako je na početku angažirano nekoliko stotina hrvatskih vojnika, da bi 1626, nakon što je minula prijetnja od ugarskih ustanika, u carskom logoru već 2400 hrvatskih

⁴²<https://www.matica.hr/vijenac/633/hrvati-i-tridesetogodisnji-rat-27978/>

⁴³ Isto

konjanika. Njihov se broj do sredine 1630-ih povećao na više od deset tisuća konjanika. Također, treba napomenuti kako je, barem u pojedinim fazama, u ratu sudjelovao i još neutvrđen broj pješaka, kojih prema nekim indicijama također nije bilo malo. Takvo masovno sudjelovanje s jedne je strane posljedica intenzivna novačenja na hrvatskom prostoru, protiv čega je Hrvatsko-slavonski sabor prosvjedovao 1632, 1633, 1634. i 1636, a s druge strane uključivanja među „Hrvate“ vojnika drugih narodnosti (Ugara, Poljaka, Kozaka, Nijemaca...). Kada je 1632. pukovnik Luka Hrastovački poslan da novači na hrvatskome prostoru, Sabor je prosvjedovao govoreći kako već tisuće ratuju izvan zemlje, koja je pak pogođena prošlogodišnjom gladi i ugrožena od Osmanlija i Ugara. No novačenje se nastavilo unatoč neprestanoj osmanskoj prijetnji.⁴⁴

Hrvatski vojnici ubrzo su se istaknuli specifičnim stilom ratovanja, koji se oblikovao u višestoljetnim sukobima, ali i interakcijama s Osmanlijama, pa su se postrojbe takva profila počele pojavljivati i u sastavu savezničkih, ali i u sastavu neprijateljske francuske vojske. Štoviše, pojam „Hrvat“ sve više je mijenjao značenje – od oznake (samo) za vojnike s hrvatskog prostora, sve više prema generičkoj oznaci za specifični rod vojske – laku konjicu. Čarkanje, pustošenja, opstrukcije opskrbnih linija, izviđanje iza neprijateljskih linija, započinjanje sukoba ili njegovo okončavanje, bile su njihove primarne zadaće, koje su usavršili na vječno nemirnom osmanskome pograničju. Stoga možemo konstatirati kako su se pogranični principi ratovanja s velikim uspjehom i medijskim odjekom preselili iz periferije u centralni europski prostor.⁴⁵

Kuriozitet je izazivao i njihov izgled – odora, oprema, oružje – koji se također formirao pod snažnim osmanskim utjecajem. Standardno su se nosili dugi kaputi obrubljeni krznom, jakne i modre, tamne ili crvene dolame ispod kojih su nosili košulju i prsluk, crvene hlače ukrašene srebrnim gumbima i srebrnim, zlatnim i crnim gajtanima te crvenu ili crnu kabanicu. Nadalje, nosili su krznene kape sa zataknutim perom ili čelenke. Oko pasa nosili su kožne remene na koji bi objesili sablju, a preko svileni ili platneni pojas. Što se tiče oklopa i kaciga, njih su rjeđe nosili, iako se na nekim prikazima pojavljuju i s kacigama na glavama.⁴⁶

⁴⁴ Isto

⁴⁵ Isto

⁴⁶ Isto

Slika 11. Hrvatski konjanik

Tijekom Tridesetogodišnjega rata bilo je zapravo malo velikih bitaka jer zaraćene strane uglavnom nisu željele riskirati teške poraze, no između bitaka odvijali su se mnogobrojni manji sukobi – dakle pogodno tlo za nastanak fame o „Hrvatima”. Laka hrvatska konjica terorizirala je lokalno stanovništvo pojavljujući se iznenada i nestajući jednako brzo, pa je ubrzo naziv „Hrvat” postao sinonimom za pljačku i nasilje.⁴⁷

Hrvatsko ime postalo je tada, kao rijetko kada u našoj povijesti, prepoznatljivo na europskoj razini te su hrvatske postrojbe koje su, s dosta uspjeha ili barem publiciteta, krstarile Europom, otvorile vrata uvođenju hrvatskih odreda na dvorove europskih vladara – u Dresdenu, Münchenu, Parizu. Kada tomu pridodamo kravatu, koja se s pariškog dvora proširila diljem svijeta, tada već i ove kratke natuknice pokazuju na koliko je razina sudjelovanje hrvatskih postrojbi u Tridesetogodišnjem ratu relevantno na međunarodnoj razini, što svakako treba znati prezentirati i iskoristiti.⁴⁸

Tridesetogodišnji rat ulazi u red najbrutalnijih sukoba koji su pogodili njemačke zemlje, a u kojemu je prema suvremenim procjenama stradalo do dvadeset posto ukupnoga stanovništva. Iako nisu svi krajevi bili jednako pogođeni, dugotrajne ratne operacije ostavile su dramatične društvene posljedice na njemačkome, ali i širemu srednjoeuropskom prostoru. Upravo su hrvatski vojnici bili na glasu kao vrlo okrutni, iako treba naglasiti kako je takva fama, odnosno izdvajanje „Hrvata“ između svih ostalih, u stanovitoj mjeri neopravdana jer su i vojnici svih vojska bez obzira na podrijetlo i narodnost činili jednako okrutna djela. Ipak, hrvatski vojnici zaista jesu bili skloni pljački i pustošenju, iako je svakako bilo mnogo pretjerivanja i/ili generaliziranja, čime ih se nastojalo difimirati. U kontekstu protestantske propagandističke literature osobito se ističe djelo Engleza Philipa Vincenta, *The Lamentations*

⁴⁷ Isto

⁴⁸ Isto

of Germany (London, 1638), publikacija prepuna primjera ekstremne brutalnosti i nečovječna postupanja katoličke strane. To je djelo do krajnjih granica demoniziralo katoličku stranu, među kojima je posebno naglašen barbarizam i divljaštvo „Hrvata“. Tako se u knjizi osobito ističe strahovit prikaz hrvatskoga vojnika koji jede dijete, čime autor nastoji diskreditirati „Hrvate“ optužujući ih za bešćutna ubojstva i kanibalizam. Ništa manje grozan nije Vincentov opis hrvatskih konjanika – „koji su se trudili mnogo da nauče svoje konje ne samo da ubijaju ljude, nego i da jedu ljudsko i kršćansko meso, te su se savjetovali kako pronaći što rjeđe, okrutnije i ekstremnije metode mučenja“. Ipak, i sam autor bio je svjestan kako dobar dio „Hrvata“ uopće nije bio hrvatskoga podrijetla, pa navodi kako „desetina ih nije iz te zemlje (Hrvatske op. a.), nego su mješavina raznih stranih naroda, bez Boga, bez vjere te posjeduju tek vanjštinu čovjeka, a i to rijetko”.⁴⁹

Hrvatski vojnici apostrofirani su i kao protagonisti destrukcije i pokolja stanovništva u prosperitetnom saskom gradu Magdeburgu u svibnju 1631. U tom grozomornom činu, koji je stajao života do 20.000 ljudi, hrvatski odredi činili su tek mali dio od dvadesetak tisuća vojnika katoličke strane, no upravo je jedan hrvatski odred s kapetanom Šafarićem na čelu preko rijeke Labe, a kroz jedna sporedna vrata, prvi upao u grad i zatim otvorio druga veća vrata kroz koja je nahrupio ostatak carske vojske. Hrvatske postrojbe bile su savršeni primjer „drugosti“ – nemilosrdnih i neuobičajeno odjevenih stranaca s europske periferije koji su ne samo izgledali, već su se i ponašali gore nego „Turci“. Slika hrabrih, ali brutalnih vojnika duboko se utisnula u memoriju stradalog njemačkog stanovništva, ušavši u njihove predaje i regionalne historije. Taj motiv pronašao je svoje mjesto i u književnosti, pa i kod velikana pisane riječi, poput Friedricha Schillera. Možda je stoga sada, četristo godina nakon početka ovoga dramatičnog sukoba, vrijeme da hrvatska historiografija započne odgovarati na sva ta pitanja koja su ostala iz ove vrlo zanimljive i europski relevantne epizode naše povijesti.⁵⁰

Slika 12. „Croats eat Children“

⁴⁹ Isto

⁵⁰ Isto

11. Ljudske žrtve

Smatra se da je Tridesetogodišnji rat odnio između 4 i 12 milijuna života. U borbama je poginulo oko 450.000 ljudi. Bolesti i glad odnijele su lavovski udio u broju umrlih. Procjene pokazuju da je 20% ljudi u Europi nestalo, au nekim područjima broj stanovnika pao je za čak 60%.Ove brojke su nevjerojatno visoke, čak i prema standardima 17. stoljeća. Za usporedbu, Prvi svjetski rat – uključujući izbijanje španjolske gripe nakon primirja – odnio je 5% europskog stanovništva. Jedini usporedivi primjer bili su sovjetski gubici tijekom Drugog svjetskog rata, koji su iznosili 12% stanovništva SSSR-a. Tridesetogodišnji rat uzeo je ogroman ljudski danak, sa značajnim, dugotrajnim učincima na brak i natalitet.⁵¹

Povijesni izvori sugeriraju, primjerice, da je samo švedska vojska uništila 2 200 dvoraca, 18 000 sela i 1 500 gradova u Njemačkoj, izbrisavši s karte jednu trećinu gradova u zemlji. Pljačka Magdeburga 1631. bila je neobično brutalna epizoda. Odnijela je 24 000 života - većina je živa spaljena u onome što je ostalo od njihovih domova. Razmjeri zločina i dalje su predmet rasprave i ne možemo sa sigurnošću reći da su se dogodili sustavni masakri. Ali dokazi pokazuju kako su borbene snage koristile teror za represiju nad civilima i ukazuju na pljačku kao uobičajenu praksu.Zajednice su pristale platiti potencijalnim osvajačima Brandschatzung (porez na požar) ili neki drugi porez kao novac za zaštitu od uništavanja i pljačke. U međuvremenu, seljaci su tražili utočište u mjestima i gradovima jer je postalo previše riskantno nastaviti obrađivati svoju zemlju. Godine 1634., na primjer, 8 000 od 15 000 ljudi koji su živjeli u Ulmu bili su izbjeglice - slično, u relativnom smislu, situaciji u Libanonu danas. Cijena pšenice ponegdje je skočila i šest puta. Oko 1648. jedna trećina europskog poljoprivrednog zemljišta bila je napuštena ili ostavljena na ugaru.⁵²

⁵¹<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/05/23/thirty-years-war-first-modern-war/>

⁵² Isto

12. Nova vojna tehnologija i taktika

Glavni vojni razvoj dogodio se tijekom Tridesetogodišnjeg rata – vjerojatno i više nego stoljećima prije. Povjesničari još uvijek raspravljaju o tome je li se tijekom Tridesetogodišnjeg rata dogodila "vojna revolucija", ali ono što se ne može poreći jest utjecaj koji su ti vojni razvoji imali i koji će imati tijekom sljedećih stoljeća.⁵³

U Tridesetogodišnjem ratu došlo je do promjene od 'malih ratova' do onoga što je zapravo bio totalni rat. Ekonomija jedne nacije temeljila se na borbi u ratu i održavanju položaja te nacije unutar Tridesetogodišnjeg rata. Civilno stanovništvo je bilo nepovoljno pogođeno na dosad neviđen način. Veličina vojski je masovno rasla - kao i troškovi održavanja tih vojski na terenu. I same vojske vidjele su prve mrlje onoga što bi se moglo nazvati "profesionalizmom" u pristupu Gustava Adolfa.⁵⁴

Veličina vojski narasla je do dosad neviđenih veličina i postale su više od puke smetnje za civilno stanovništvo Europe. To je bilo još gore za civile jer su vojske pokušale živjeti od zemlje u nastojanju da smanje troškove održavanja - ako je to značilo uzimanje stoke i žita od civila, neka bude tako. U području gdje su vojske bile privremeno stacionirane, mogli su desetkovati zemlju prije nego što krenu dalje - iako područja samo 10 milja od bojnog polja ili mjesta gdje je vojska bila stacionirana nisu mogla biti pogođena invazijskom vojskom.⁵⁵

Kako su vojske rasle, kontrola nad njima postajala je sve problematičnija. Najveći problem s kojim su se susreli zapovjednici bila je komunikacija između dijelova vojske dok je bila u pokretu. Uspješne vojske, poput Šveđana pod vodstvom Gustava, koristile su manje postrojbe visoko obučених ljudi unutar vojske kao cjeline. Velik naglasak stavljen je na upotrebu konjice.⁵⁶

Najčešća korištena taktika bila je karakola – kombinirani juriš konjice uz pomoć vatrenog oružja. Na kraju je to zamijenjeno punim konjičkim napadom. Takva taktika zahtijevala je dobro uvježbane i disciplinirane trupe. U Tridesetogodišnjem ratu došlo je do razvoja profesionalizma u određenim vojskama poput švedske. Uspješni napadi su održavani, a

⁵³<https://www.historylearningsite.co.uk/the-thirty-years-war/military-developments-in-the-thirty-years-war/>

⁵⁴ Isto

⁵⁵ Isto

⁵⁶ Isto

ofenzivna taktika je postala norma ostavljajući vojnicima malo vremena za pljačku kao što se događalo u prethodnim stoljećima. One vojske koje su još uvijek imale takav pristup ratovanju pokazale su se neuspješnima u ovom ratu. Brza ofenzivna kampanja dala je neprijatelju malo vremena da pripremi svoju obranu. Stoga je u Tridesetogodišnjem ratu došlo do prelaska na kampanje temeljene na profesionalizmu, brzini i napadnoj prirodi. Gustavus se pobrinuo da njegovi ljudi budu redovito plaćeni i da se prema mještanima dobro postupa. Ako su švedski vojnici trebali lokalne proizvode, morali su ih platiti umjesto da ih jednostavno krađu kao što se prečesto događalo u prošlosti. Mauriciju Oranskom pripisuje se velika zasluga za početak ovih reformi, kao i Gustavu Adolfu od Švedske.⁵⁷

Mnogi vojni razvoji također su naučeni tijekom španjolsko-nizozemskog rata. Veliki napredak postignut je u ratovanju u tvrđavama i korištenju pionira. Ali kada je sukob ponovno započeo 1621., malo je novih inovacija bilo pogođeno. Međutim, jedan razvoj bio je korištenje manjeg broja vojnika što ih je činilo manje osjetljivima na topničku vatru.⁵⁸

To je držalo ljude u jedinicama kojima je bilo lakše zapovijedati jer su bile manje raspoređene, ali precizna topnička/minobacačka granata na takvu formaciju bila bi katastrofalna. Bočni juriš konjice također je mogao nanijeti veliku štetu jer je meta bila mnogo veća. Iako je bilo teže zapovijedati, ova je formacija imala veću zaštitu od topničke vatre. Bio je to i manji cilj za bočni konjički napad. Svaki takav napad u pozadini formacije također bi mogao dovesti do toga da napadačka konjica bude progutana od strane onih koji nisu izravno u liniji napada. Međutim, uspjeh ili ne uspjeh takve formacije ovisio je o uvježbanosti i disciplini.⁵⁹

Rat je također doživio napredak u vatrenom oružju - iako to nije bilo ograničeno samo na jednu stranu. Pojavila se puška koja se puni iz cijevi. Rat je stavio naglasak na razvoj i vojske su imale bolju standardizaciju u dizajnu oružja. Karte i dalekozori češće su se koristili i većina je vojnika redovito dobivala plaću. Priručnici za obuku sve su se više koristili, posebno oni Jacoba de Gheyna i Jacoba von Wallausena.⁶⁰

Utjecaj Gustava ne treba podcijeniti. Pojačao je vatrenu moć svoje vojske reformom formacija i uvođenjem lakšeg oružja. Također je uveo lakšu artiljeriju koja ju je učinila puno pokretnijom i uklopila se u Gustavovo uvjerenje da bi vojske trebale biti ofenzivne i spremne

⁵⁷ Isto

⁵⁸ Isto

⁵⁹ Isto

⁶⁰ Isto

za pokret u trenutku i nositi potrebnu moć da poraze neprijatelja. Mogućnost snažnog udarca neprijatelja ne bi trebala ugroziti vašu mobilnost. Gustav je također poticao svoje časnike da se više oslanjaju na vlastite zapovjedne sposobnosti. Vrijeme se moglo izgubiti samo ako bi se časnik morao javiti višem časniku za dopuštenje da nešto učini. Kašnjenje je također ugrozilo brzinu djelovanja. Vojska koja je čekala naredbe bila je gotovo sigurno besposlena vojska.⁶¹

Gustav se također morao osloniti na plaćenike. Stanovništvo Švedske nije dopuštalo veliku vojsku. U bitci kod Breitenfelda, samo 20% švedske vojske činili su Šveđani. U bitci kod Lutzena brojka je bila 18%. Plaćenici po svojoj prirodi nisu bili pouzdani i držali su novac kao svog gospodara. Nije bilo neuobičajeno da su plaćenici mijenjali strane prije bitke nakon što im je ponuđeno više novca. Ekonomsko stanje Švedske nakon 1632. dovelo je do napuštanja velikog broja plaćenika iz Švedske u potrazi za bolje plaćenim poslom drugdje.⁶²

Gustavove reforme također su imale neuspjehe. Nakon njegove smrti, viši generali u švedskoj vojsci odbacili su manje topničke topove u korist većih. Manji topovi su možda bili mobilniji, ali utjecaj velikog topničkog oružja bio je daleko veći, posebno u opsadnom ratu.⁶³

Pred kraj rata vojske su se smanjivale. Sama cijena držanja velikih vojski na terenu bila je veća od ekonomije nekih nacija. Godine 1631. Wallenstein je imao preko 54 pješачke pukovnije i 75 konjaničkih pukovnija – ukupno preko 100 000 ljudi. Međutim, vojni povjesničari zaključili su da je ta vojska zapravo brojala 230.000 jer joj je bilo potrebno dodatnih 130.000 da zadrži 100.000 vojnika na terenu. 75 konjaničkih pukovnija trebalo bi samo velik broj kovača da potkivaju konje.⁶⁴

Wallenstein je također pristao skupiti vojsku, ali ne i platiti za nju – to je car Ferdinand morao učiniti. Trošak Tridesetogodišnjeg rata za carsku riznicu procijenjen je na 250 milijuna guldena. Španjolski doprinos njezinom bratiću Habsburgovcu iznosio je samo 1,9 milijuna guldena, dok je papa, koji je u caru vidio branitelja katolicizma, dao samo 900 000 guldena. Stoga je narod Svetog Rimskog Carstva morao platiti račun. Jedan od glavnih događaja u

⁶¹ Isto

⁶² Isto

⁶³ Isto

⁶⁴ Isto

Tridesetogodišnjem ratu bila je sama cijena samog ratovanja i implikacije koje bi to imalo na nacije unutar Europe.⁶⁵

Je li u Tridesetogodišnjem ratu došlo do vojne revolucije? Povjesničari se oko toga još uvijek ne slažu. Rast veličine vojski, uporaba novog oružja, razvoj profesionalizma i novih taktika natjerali su neke na odluku da je došlo do revolucije na vojnoj razini. Protuargument ovome je činjenica da niti jedna vojska ili kombinacija vojski nije imala sposobnost zadavanja nokautirajućeg udarca koji bi doveo do pobjede. Vestfalski mir također je poznat i kao mir iscrpljenosti - sve su strane u ratu bile iscrpljene do sredine 1640-ih. Limm vjeruje da su vojske bile sposobne voditi niz ad hoc kampanja, ali da nisu mogle poraziti drugu stranu do te mjere da se morala predati.⁶⁶

⁶⁵ Isto

⁶⁶ Isto

13. Zaključak

Unatoč tome što je započeo kao teološka bitka unutar Svetog Rimskog Carstva, Tridesetogodišnji rat (1618. – 1648.) brzo se razvio u kompliciran politički i globalni sukob. Složena mreža teoloških napetosti, slabosti imperijalnih institucija i političkih težnji različitih sila u kombinaciji objašnjavaju kako se vjersko neprijateljstvo između katolika i protestanata razvilo u tako katastrofalan rat. Rat je velikim dijelom potaknut religijom, ali se proširio i izvan granica Svetog Rimskog Carstva zbog političkih i teritorijalnih aspiracija Habsburgovaca, Švedske, Francuske i drugih naroda. Lokalni sukobi mogli su se proširiti u europski rat zbog strukturnih nedostataka Carstva, posebice podjele vlasti i regionalne autonomije kneževina.

Što se tiče uloge međunarodnih aktera poput Švedske i Francuske, njihov angažman otkrio je da su u igri bili mnogo širi interesi od pukog vjerskog problema. Dok je Francuska ušla u rat kako bi održala ravnotežu snaga u Europi i potkopala Habsburgovce, Švedska se angažirala prvenstveno kako bi očuvala svoj utjecaj na Baltiku. Zbog prevlasti geopolitičkih interesa nad teološkim razlikama, bitka je dobila međunarodnu dimenziju.

Hrvatski vojnici, koji su bili dio habsburške vojske, ostavili su značajan dojam na ratna zbivanja. Njihova reputacija okrutnosti pridonijela je njihovoj reputaciji kontroverzi, ali propaganda koja je koristila stereotipe za ocrnjivanje protivnika također je imala udjela u oblikovanju te slike. No, ne može se poreći da je jedinstveni način borbe hrvatskih vojnika, razvijen u borbama s Osmanlijama, imao značajnu ulogu u vojnim pobjedama habsburških snaga.

Odgovor na pitanje kako je Vestfalski mir promijenio Europu je jednostavan: uspostavio je okvir za suvremeni međunarodni poredak. Osim što je okončao Tridesetogodišnji rat, priznao je nacionalni suverenitet i ideju ujedinjene, univerzalne katoličke Europe. Vjerska tolerancija pojavila se kao središnje načelo novoformiranog sustava uravnoteženja moći. Bio je to kritičan korak prema modernoj Europi jer je signalizirao početak ere u kojoj su političke granice i međunarodne veze uspostavljene na temelju političkih ciljeva, a ne vjerske odanosti.

Ukratko, Tridesetogodišnji rat je bio više od puke teološke borbe; bila je to prekretnica u europskoj povijesti koja je utjecala na politiku i veze među narodima budućih generacija.

14. Bibliografija

14.1. Popis literature

1. Schulze, Hegen. *Kratka njemačka povijest*. Zagreb-Sarajevo: University Press Srednja Europa, 2012.
2. Rada, Ivan, Vratislav Vraniček, Petr Čornej, Ivana Čornejova. *Povijest Češke*. Zagreb: Sandorf, 2014.
3. Croxton, Derek. *The Last Christian Peace: The Congress of Westphalia as A Baroque Event*. Palgrave Macmillan, 2013.
4. Heitz, Gerhard; Rischer, Henning. *Geschichte in Daten. Mecklenburg-Vorpommern; History in data; Mecklenburg-Western Pomerania*, 1995.
5. Zollner, Erich; Schussel Therese. *Povijest Austrije*. Zagreb: Brabat, 1997.
6. Noel, Jean-Francois. *Sveto Rimsko Carstvo*. Zagreb: Brabat, 1998.
7. Roberts J. M. *Povijest Europe*. Treća knjiga: Početak moderne povijesti 1500. – 1800. Zagreb: Agram, 2002.
8. Wedgwood, C.V. (1938). *The Thirty Years War*. New York Review of Books, 1938.

14.2. Mrežni izvori

1. *Tridesetogodišnji rat* <https://proleksis.lzmk.hr/59102/>
2. <https://laurusleslaeana.com/2019/01/18/tridesetogodisnji-rat-pozadina-i-uzroci/>
3. Krajcar, Dražen *Izbacivanje grofova kroz prozor 1618*.
<https://povijest.hr/nadanasnjidan/izbacivanje-grofova-kroz-prozor-1618/>
4. *Tridesetogodišnji rat* <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62253>
5. *Münster i Osnabrück, lokacije Vestfalskog mira*,
Njemačka <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/initiatives-and-success->

[stories/european-heritage-label/european-heritage-label-sites/munster-and-osnabruck-sites-of-the-peace-of-westphalia-germany](https://www.european-heritage-label.com/european-heritage-label-sites/munster-and-osnabruck-sites-of-the-peace-of-westphalia-germany)

6. Daudin, Pascal *The Thirty Years' War: The first modern war?*
<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/05/23/thirty-years-war-first-modern-war/>
7. Stanić, Damir *Hrvati i Tridesetogodišnji rat*
<https://www.matica.hr/vijenac/633/hrvati-i-tridesetogodisnji-rat-27978/>
8. Mark, J. Joshua *Thirty Years' War*
https://www.worldhistory.org/Thirty_Years%27_War/(pristupljeno 8.9.2023.)
9. Trueman, C.N. *Military development sin the Thirty Years war*
<https://www.historylearningsite.co.uk/the-thirty-years-war/military-developments-in-the-thirty-years-war/>

14.3. Popis slika

1. https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Habsburg_Map_1547.jpg
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Peace_of_Augsburg#/media/File:Druck_Augsburger_Reichsfrieden.jpg
3. [https://en.wikipedia.org/wiki/Protestant_Union#/media/File:The_Protestant_Union_within_the_Holy_Roman_Empire_\(c._1610\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Protestant_Union#/media/File:The_Protestant_Union_within_the_Holy_Roman_Empire_(c._1610).svg)
4. <https://english.radio.cz/battle-white-mountain-arguably-most-decisive-battle-thirty-years-war-8699328#&gid=asset&pid=1>
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Gustavus_Adolphus
6. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peace_of_Westphalia,_Treaty_of_Osnabr%C3%BCck.jpg
7. [https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_M%C3%BCnster_\(October_1648\)#/media/File:Trait%C3%A9_de_paix_de_M%C3%BCnster_1_sur_97_-_Archives_Nationales_-_AE-I-1-11.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_M%C3%BCnster_(October_1648)#/media/File:Trait%C3%A9_de_paix_de_M%C3%BCnster_1_sur_97_-_Archives_Nationales_-_AE-I-1-11.jpg)
8. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zehst%C3%A4tebund_-_D%C3%A9capole_Alsace.jpg
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Western_Pomerania#/media/File:Pomerania_1653.PNG
10. <https://www.writework.com/essay/thirty-years-war-habsburg-s-demise>

11. [https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_konjani%C5%A1tvo_\(Habsbur%C5%A1ka_Monarhija\)#/media/Datoteka:Zeitgen%C3%B6ssische_Abbildung_eines_Kroatischen_Reiters.JPG](https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_konjani%C5%A1tvo_(Habsbur%C5%A1ka_Monarhija)#/media/Datoteka:Zeitgen%C3%B6ssische_Abbildung_eines_Kroatischen_Reiters.JPG)
12. https://www.reddit.com/r/croatia/comments/e10dw2/croats_eate_children_drvoez_iz/?rdt=43734
13. <https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/DO10.1963.11/>

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Toni Uršić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce povijesti i filozofije, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 4. listopada 2024.

Potpis

Toni Uršić

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: Toni Urrić

Naslov rada: Tridesetogodišnji rat 1618.-1648.

Znanstveno područje i polje: Povijest, humanističke znanosti

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
Josip Vrandečić, prof. dr. sc.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Josip Vrandečić, prof. dr. sc.
izv. prof. dr. sc. Nikša Varezić
izv. prof. dr. sc. Marko Rimac

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 4. listopada 2024.

Potpis studenta/studentice: Toni Urrić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.